

Univerzita Hradec Králové
Filozofická fakulta

Bakalářská práce

2017

Kateřina Dušková

Univerzita Hradě Králové
Filozofická fakulta
Ústav sociální práce

Adaptace dětí a mládeže v dětském domově
Bakalářská práce

Autor: Kateřina Dušková
Studijní program: PCHAB Sociální a charitativní práce
Studijní obor: Sociální práce
Forma studia: Prezenční

Vedoucí práce: PhDr. Daniela Květenská Ph.D

Hradě Králové, 2017

Zadání bakalářské práce

Autor: Kateřina Dušková

Studium: U14022

Studijní program: B6731 Sociální politika a sociální práce

Studijní obor: Sociální a charitativní práce

Název bakalářské práce: **Adaptace dětí a mládeže v dětském domově**

Název bakalářské práce AJ: The adaptation of children and youth in a children's home

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Bakalářská práce se zaměřuje na adaptaci dětí a mládeže v dětském domově v Krnsku. Popisuje základní charakteristiku adaptace, výchovného prostředí, dále se zabývá náhradní rodinnou péčí s důrazem na péči ústavní a v neposlední řadě se zabývá citovou deprivací. Empirická část bude pomocí kvalitativní metody zjišťovat, jakým způsobem lze nejefektivněji začlenit nové dítě do prostředí dětského domova.

BOŤOVÁ, A., JANDOVÁ, T. Současné možnosti péče o děti v dětských domovech. In Aktuální otázky náhradní rodinné péče. Sborník z VIII. celostátního semináře NRP. Brno: Triada- poradenské centrum, o.s., 2008. s.79. ISBN 978-80-254-3541-0. ČAČKA, O. Psychologie duševního vývoje dětí a dospívajících s faktory optimalizace. Brno: Doplněk, 2000. s. 377. ISBN 80-7239-060-0. KACHLOVÁ, J. Práva dětí a mládeže. Podpora vzdělanosti dětí v zařízení institucionální péče. Ostrava: Ostravská univerzita, 2007, s. 57. ISBN 978-80-7368-300-9.

Garantující pracoviště: Ústav sociální práce,
Filozofická fakulta

Vedoucí práce: PhDr. Daniela Květenská, Ph.D.

Oponent: prof. PhDr. Jana Levická, Ph.D.

Datum zadání závěrečné práce: 4.12.2014

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala samostatně pod vedením vedoucí bakalářské práce a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Luštěnicích dne 12. 12. 2017

Kateřina Dušková

Abstrakt

DUŠKOVÁ, Kateřina. Adaptace dětí a mládeže v dětském domově. Hradec Králové, 2017 Bakalářská práce. Univerzita Hradec Králové, Ústav sociální práce. PhDr. Daniela Květenská PhD.

Bakalářská práce se zabývá adaptací dětí a mládeže v dětském domově. Práce je rozdělena na teoretickou a praktickou část. V teoretické části se zabývám systémem náhradní rodinné péče, kde popisuji dětské domovy v České republice, pěstounskou péči, osvojení neboli adopci a hostitelkou péči. Dále se věnuji roli dětských domovů v ústavní péči. Další a důležitá část, které se věnuji je adaptace dětí a mládeže v dětském domově, kde popisuji dobu a cíl adaptace, ovlivňující faktory a citovou deprivaci, kterou děti často prožívají. Posledním tématem teoretické části jsou popsány vlivy, které jsou důležité pro adaptaci.

Praktickou část bakalářské práce tvoří výzkumné šetření, které bylo provedeno pomocí kvalitativní strategie, konkrétně formou otevřených otázek, na které mi respondentky odpovídaly. Dotazováním bylo zjišťováno, jak se děti adaptují do dětských domovů, zda rozhoduje vliv biologických rodičů při návštěvách a při celkové adaptaci. Hlavním cílem bakalářské práce je proniknout do práce sociálních pracovníků, které jsou u dětí přicházejících do domova ze špatného sociálního prostředí.

Klíčová slova: Dětský domov, ústavní zařízení, adaptace, dětský domov, sociální práce, sociální pracovníce.

Abstract

DUŠKOVÁ, Kateřina. Adaptation of children and youth in children's HomeThe. Hradec Králové, 2017 p. Bachelor Degree Thesis University of Hradec Králové. Leader of the Bachelor Degree.

The work is divided into the theoretical and practical part. The theoretical parts deals with the system of substitutional family care, where the children's homes in Czech republic, foster care, adoption and host care are described. The thesis also focus on a position of children's home in the system of the foster care. The thesis also deals with the adaptation of youth and children in children's homes, where the length and the aim of the process, influencing factors and emotional deprivation are described. In the end of the theoretical part are named significant influence of adaption.

The aim of this thesis is to penetrate into the work of social workers in children's homes.

The empirical part consists of the interview

The empirical part aims to map children's adaptation in children's homes and the role of biological parents influence. The method used to examination is an interview with social workers realised by open questions.

Keywords: Children's home, institutional facilities, adaptations, children's home, social work, socialworker.

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala PhDr. Daniele Květenské PhD, za vstřícné a odborné vedení bakalářské práce. Poděkování patří i dětským domovům, jejich sociálním pracovnícím, které k vytvoření práce přispěly svojí ochotou a vstřícností. A v neposlední řadě bych chtěla přímo poděkovat Mgr. Miroslavě Vtelenské, která dlouhodobě pracuje v dětském domově Krnsko a našla si na mě vždy čas, vše mi vysvětlila a se vším pomohla.

*A ležím tiše,
novorozeně bez života,
nejsem ničí,
jsem dítě na prahu dveří,
v těsném povijanu a s přišpendleným jménem,
poležené na šedivý schod,
pod zachmuřenou oblohou.
opuštěný na pospas světu.
(Caroline Archerová, červen 1933)*

OBSAH

ÚVOD.....	11
1 SYSTÉM NÁHRADNÍ RODINNÉ PÉČE	12
1.1. Dětské domovy v České republice.....	12
1.2. Pěstounská péče	13
1.3. Osvojení	14
1.4. Hostitelská péče	17
2 ROLE SYSTÉMU DĚTSKÝCH DOMOVŮ V ÚSTAVNÍ VÝCHOVĚ.....	18
2.1. Role dětského domova v systému ústavní výchovy.....	18
2.2. Rozdíl mezi ochranou a ústavní výchovou	19
2.3. Přezkoumání ústavní výchovy	19
2.4. Ukončení ústavní výchovy	20
3 ADAPTACE DĚTÍ A MLÁDEŽE V DĚTSKÉM DOMOVĚ	21
3.1. Adaptace dětí a mládeže.....	21
3.2. Doba a cíl adaptace	23
3.3. Faktory ovlivňující adaptaci dětí a mládeže.....	23
3.4. Citová deprivace.....	24
4 VLIVY PŮSOBÍCÍ NA ZAČLENĚNÍ DÍTĚTE V DĚTSKÉM DOMOVĚ .	27
4.1. Dítě a sociální pracovník.....	27
4.2. Dítě a sociální prostředí	28
4.3. Život v rodinné skupině	29

5	ADAPTACE DĚTÍ A MLÁDEŽE V DĚTKÉM DOMOVĚ	30
5.1.	Cíl výzkumu	30
5.2.	Výzkumné metody a zdůvodnění strategie	30
5.3.	Kvalitativní výzkum.....	31
5.4.	Tematické okruhy.....	31
5.5.	Rozhovor se sociálními pracovníci v dětských domovech	31
5.6.	Výzkumný vzorek	32
5.7.	Strukturovaný rozhovor s otevřenými otázkami pro účastníky výzkumu 33	
5.9.	Prezentace výsledků v transformační tabulce	36
6	ZÁVĚR	53
7	SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	54
8	SEZNAM PŘÍLOH.....	56
8.1.	Příklad doslovné transkripce rozhovoru s jednou z účastnic výzkumu 56	

ÚVOD

Touto prací jsem se pokusila blíže nahlédnout do problematiky dětí, které jsou umístěny z jakéhokoli důvodu do ústavní péče, potažmo dětského domova.

Jak je všeobecně známo, umístění dítěte do ústavní péče je vždy tím posledním možným řešením. Všichni víme, že sociální pracovník ani vychovatel není schopen dát dítěti takovou lásku ani pocit bezpečí, jako má plně funkční rodina. Tyto děti, které vyrůstají v disfunkčním prostředí, díky selhání rodiny, se z výše uvedených důvodů často vyskytují v ústavním zařízení. Z těchto důvodů jsem si jako téma své bakalářské práce vybrala právě tuto problematiku, na kterou se zaměřuji především z pohledu sociálních pracovníků, nikoli z pohledu vychovatelů v dětských domovech. Téma adaptace dětí a mládeže v dětském domově z pohledu sociálního pracovníka jsem se pokusila nastínit protože, právě role sociálního pracovníka je opomíjena. Sociální pracovník je ten, který jako první přichází do styku s dítětem, které žije v disfunkčním prostředí. Je to on, kdo je tak zvanou přestupní stanicí pro tyto děti či mladistvé a zároveň je pomocnou rukou při těžkých začátcích společného žití s ostatními v ústavní péči.

Tato bakalářská práce se zabývá v první řadě systémem náhradní rodinné péče a ústavní výchovou, dále rolí dětských domovů v České republice. Ovšem hlavním tématem práce je problematika a popis základní charakteristiky adaptace dětí a mládeže v dětském domově, kde se zabývám otázkou začlenění dítěte a mládeže do kolektivu, jejich možnou citovou deprivací, vztahy v ústavní péči, syndromem CAN a také okrajově volnočasovými aktivitami. Nedílnou součástí bakalářské práce je poslední kapitola, která popisuje vztahy dítěte žijícího v ústavní péči ve vztahu s prostředím, sociálním pracovníkem a životem v rodinné skupině.

Empirická část zjišťuje pomocí kvalitativní metody, jakým způsobem lze nejefektivněji začlenit nově příchozí dítě do prostředí dětského domova. Výzkumné otázky do dotazníku jsem zpracovala na základě svých osobních zkušeností a praxe z tohoto prostředí. Hlavním cílem mé práce je hlouběji proniknout do oblasti práce sociálních pracovníků, které jsou mezi prvními, kdo se setkává s dětmi přicházejícími ze špatného sociálního prostředí a které s těmito dětmi prochází prvními hodinami.

1 SYSTÉM NÁHRADNÍ RODINNÉ PÉČE

V úvodu této kapitoly je důležité seznámit se s poměrně komplikovaným systémem. Systém v České republice uchopuje ministerstvo zdravotnictví, ministerstvo práce a sociálních věcí, školství, mládeže a tělovýchovy, ministerstvo vnitra a ministerstvo spravedlnosti. V této kapitole se věnuji systémům náhradní rodinné péče, kde popisuji, co jsou dětské domovy a legislativu, kterou se řídí, a typy dětských domovů. Dále se zde zabývám pěstounskou péčí, kde popisuji, co je pěstounská péče a jaké jsou její druhy. Zmiňuji se zde o adopci neboli osvojení a také o hostitelské péči.

1.1. Dětské domovy v České republice

Systém péče v České republice o děti v dětských domovech má několik mnoho cílů. Cíle se skládají z potřeb dítěte, které jsou potřeba naplnit, aby dítě mělo správný harmonický vývoj. Mluvím přesněji o potřebách psychických a emocionálních. Dle úmluvy o právech dítěte v článku 29 *má výchova dítěte směřovat k rozvoji, nadání rozumových i fyzických schopností. Díky souvislostem v zákoně a úmluvy, došlo ke změnám, že z velkých dětských domovů se vše transformuje do domovů rodinného typu. Což umožnil zákon 109 / 2002 Sb., O výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů. Kde cílem je co největší přiblížení rodinného prostředí a vytvářet malé různorodé skupiny.*

V dětských domovech je dětem, které nemají závažné výchovné poruchy chování zajištěna potřebná péče. Jsou zde umístěny děti od věku 3–18 let. Dle zákona 109/2002 Sb. umožňuje prodloužení pobytu do 26 let, kdy se dítě soustavně připravuje na budoucí povolání vše je na základě smlouvy.

Dětský domov zajišťuje základní právo dítěte na výchovu a vzdělání v návaznosti na ústavní principy a mezinárodní smlouvy o lidských právech a základních svobodách, které se Česká republika zavázala naplňovat.

V dětském domově musí být vytvářeny podmínky podporující sebedůvěru dítěte, rozvíjející citovou stránku jeho osobnosti a umožňující aktivní účast ve společnosti. S dítětem by se mělo zacházet s ohledem na potřeby jeho věku tak, aby docházelo k harmonickému rozvoji jeho osobnosti¹

Máme dva typů dětských domovů:

- dětský domov
- dětský domov se školou.

V české republice dle statistické ročenky 20016/2017 školství máme v České republice 143 Dětských domovů, kde žije 4 270 dětí a 28 dětských domovů se školou, kde žije 730 dětí.²

1.2. Pěstounská péče

Pěstounská péče je státem garantovaná a kontrolovaná forma náhradní rodinné péče, která zajišťuje dostatečně hmotné zabezpečení dítěte i přiměřenou odměnu těm, kteří se ho ujali. Dítě může být svěřeno do pěstounské péče fyzické osobě nebo do společné pěstounské péče manželů. Jediným rozhodujícím činitelem z hlediska právního je tu zájem dítěte.³

Typy pěstounské péče v České republice systém rozčleňuje na:

- **Individuální:** která je příbuzenská, kterou zajišťuje prarodič nebo jiný dále sem patří klasická dlouhodobá pěstounská péče nebo pěstounská péče na přechodnou dobu, která je dnešním trendem u kojenců nebo menších dětí.
- **Skupinová:** sem patří veškeré velké pěstounské rodiny a SOS vesničky, je zde výhoda sourozeneckého žití.

---

¹ KOVAŘÍK, J. a kol. Náhradní rodinná péče v praxi. 1. vydání. Praha: Portál, 2004

² <http://toiler.uiv.cz/rocenka/rocenka.asp>

³ Matějček, Z. a kol., Osvojení a pěstounská péče, s. 16 Praha: Portál.

- **Profesionální:** která je oproti klasickému modelu, kdy pěstoun přijímá dítě za své, profesionální pěstoun se nesnaží nahradit dítěti jeho biologickou rodinu a podporuje kontakty s biologickou rodinou, primárně je zde snaha o návratu dítěte do fungující biologické rodiny.

Pěstounská péči se řídí několika zákony mezi nejdůležitější patří:

- 359/199 Sb. O sociálně-právní ochraně dětí,
- 117/1995 Sb. O státní sociální podpoře,
- 89/2018 Sb., Občanský zákoník
- 292/2013 Sb., Zákon o zvláštních soudních řízení

Statistika sdružení na ochranu ohrožených dětí si do pěstounské péče až 8 009 příbuzných, 3 066 pěstounů, kteří nejsou nijak biologicky vázáni na dítě.⁴

Dle mého názoru je profesionální pěstounská péče náročné „povolání“ a mělo by být lépe finančně ohodnoceno, a i lépe vnímáno společností. V současné době je větší snaha umístit dítě do pěstounské rodiny, skupiny než – li do dětských domovů. Samozřejmě nejlepším východiskem pro dítě je osvojení nebo příbuzenská čili individuální pěstounská péče.

1.3. Osvojení

K osvojení neboli adopce je potřeba souhlas rodiče i pokud je rodič nezletilý. Pokud biologický rodič neprojevil opravdový zájem podobu šesti měsíců, neprojevil dobrovolně vyživovací povinnost k dítěti nebo po dobu nejméně dvou měsíců po narození dítěte neprojevil zájem souhlas rodičů není třeba. Jsou i případy, že pokud dítě je schopno posoudit, zda chce osvojit je i potřeba souhlas dítěte. Osvojení plně rozhoduje soud. Před rozhodnutím osvojení musí být dítě minimálně po dobu šesti měsíců v péči osvojitelů na

⁴ <http://www.sood.cz/nevesela-statistika-mpsv/>

jejich vlastní náklady. Z toho vyplývá, že manželé, kteří osvojují nezletilého, či zletilého si musí plně uvědomovat plnou rodičovskou zodpovědnost. Osvojení se řídí legislativou zakotvenou v Občanském zákoníku 89/2012 Sb. Dále se řídí několika zákony hlavní opěrné body jsou ukotveny v zákoně 359/1999 Sb. O sociálně – právní ochraně dětí a v 292/2013 Sb. O zvláštních řízeních soudních.

Osvojení nebo pěstounská péče v České republice a osvojení dětí z ciziny do České republiky se zprostředkuje jen na žádost fyzické osoby, která má zájem osvojit dítě nebo přijmout dítě do pěstounské péče (dále jen „žadatel“). Žádost občana České republiky nebo cizince, kterému vyplývá nárok na sociální výhody z přímo použitelného předpisu Evropské unie nebo který má na území České republiky povolen trvalý pobyt anebo který podle zvláštního právního předpisu upravujícího pobyt cizinců na území České republiky přechodně pobývá na území České republiky nepřetržitě po dobu nejméně 365 dnů, se podává u obecního úřadu obce s rozšířenou působností.⁵

V současné době se setkáváme se třemi druhy osvojení:

- **zrušitelné osvojení:** jsou-li pro to důležité důvody, soud osvojení na návrh osvojitele nebo osvojence zruší; podá-li návrh jen jeden z nich, může se druhý k návrhu připojit. Osvojení nelze zrušit po uplynutí tří let od rozhodnutí o osvojení. To neplatí, je-li osvojení v rozporu se zákonem.⁶
- **nezrušitelné osvojení:** Je-li to v souladu se zájmy dítěte, může soud na návrh osvojitele rozhodnout i před uplynutím doby tří let od rozhodnutí o osvojení, že je osvojení nezrušitelné.⁷
- **mezinárodní adopce:** neboli osvojení dětí do ciziny, je možné za předpokladu, že se nedaří dítěti najít vhodné adoptivní rodiče v zemi původu. Je upraveno tzv. Haagskou úmluvou, která stanoví postup při osvojování

---

⁵ Dle § 20, Zákon 359/1999 Sb., O sociálně – právní ochraně dětí

⁶ Dle § 40, zákon 89/2012 Sb., Občanský zákoník

⁷ Dle § 44, zákon 89/2012 Sb., Občanský zákoník

dětí do zahraničí. Odpovědný za osvojování dětí do ciziny je Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí v Brně.⁸

---

⁸ Matějček, Z. a kol., Osvojení a pěstounská péče, s. 1 Praha: Portál 2002

1.4. Hostitelská péče

Hostitelskou péčí označujeme jako dlouhodobé a opakující se kontakty dítěte žijícího v dětském domově s rodinou či jednotlivci, kteří nejsou biologickými příbuznými dítěte. Zároveň je realizovaná převážně u dětí, které mají objektivně nižší šance na pěstounskou péči (např. děti z velké sourozenecké skupiny, děti romského etnika, děti staršího věku apod.)⁹

Forma hostitelské péče je poměrně nový trend, a tak se rozvíjí. Legislativně tento druh péče není nijak uchopen. Problematiku řeší zákon 359/199 Sb., O sociálně – právní ochraně dětí, §30. Jelikož hostitelská péče není nijak pevně ukotvena v legislativě podmínky péče jsou v České republice nejsou jednotné. Díky tomu není tato forma nijak rozšířená. I přes to, ale že není nijak hostitelská péče nijak uchopená legislativně existuje odborná metodika k přípravě hostitelské péče.

Metodiku hostitelské péče a přípravě k ní zpracovala v roce 2011 Michaela Blahutová a Dagmar Zezulová. Metodika se zabývá významem a smyslem hostitelské péče, riziky, přípravě zájemce – kdo kdy a jak se chystá k hostitelské péči. Dále tam je metodické doporučení pro dětský domov – jak je připravit na tento typ péče mimo domov. Závěrečným bodem v metodice je doporučení pro sociální pracovníce.¹⁰

---

⁹ BLAHUTOVA M. a ZEZULOVÁ D, s. 30, Děti patří domů, os. Tigris spol s.r.o. 2011

¹⁰ Metodika dostupná na: https://www.detipatridomu.cz/wp-content/uploads/metodika_pripravy_hp.pdf

2 ROLE SYSTÉMU DĚTSKÝCH DOMOVŮ V ÚSTAVNÍ VÝCHOVĚ

Dle Bittnera (2007, s 29) Začátkem druhé kapitoly bych chtěla zmínit, že v ústavní péči dle Bittnera je přibližně 20 000 dětí, což je s porovnáním s ostatními okolními státy výrazně vyšší počet. Nejčastějším problémem umístění dítěte do ústavní péče je spatřován v selhání rodiny dítěte.

Dle statistické ročenky Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy České republiky pro školní rok 2016/2017 bylo umístěno v dětských domovech 4 270 dětí a mládeže což je o deset dětí více nežli rok minuly. (MŠMT, 2017)¹¹

2.1. Role dětského domova v systému ústavní výchovy

Dětský domov je zařízení pro děti zpravidla ve věku 3 až 18 let s nařízenou ústavní výchovou. Do dětského domova mohou být umíst'ovány nezletilé matky s jejich dětmi. Do dětských domovů přicházejí děti, které například mají poruchu chování, mají uloženou ochranou výchovu nebo mají přechodnou nebo trvalou duševní poruchu, která vyžaduje léčbu. Dětské domovy zajišťují výchovu, individuální potřeby dítěte, na který je kladen velký důraz, v prvním odstavci paragrafu zákona č. 109/2002, Sb., jenž tuto oblast definuje.¹²

Ústav je do jisté míry světem pro sebe, ostrovem soběstačného řádu, v němž je život omezenější a předvídatelnější než v okolním sociálním prostředí. Ústav je spjat s třemi archaickými lidskými zkušenostmi: zkušenost rodiny, zkušeností obce a zkušeností hoštění a vyobcování.¹³

Pravidla pro umístění dětí a mládeže do dětského domově jsou stanoveny zákonem č. 109/2002 Sb., ve znění pozdějších předpisů a Školským zákonem. Všechny dětské domovy v jsou rodinného typu 6 - ti až 8 - mi

---

¹¹ <http://toiler.uiv.cz/rocenka/rocenka.asp>

¹² zákon č. 109/2002 Sb., §12 ods.1

¹³ MATOUŠEK, Oldřich Ústavní péče str 19

dětech o které se starají vzdělaní pedagogičtí pracovníci. V dětském domově je tedy možné zřídit nejméně dvě a nejvíce šest rodinných skupin.¹⁴

2.2. Rozdíl mezi ochranou a ústavní výchovou

Ochranná výchova je dle zákona zajišťovat nezletilé osobě, a to zpravidla ve věku od 3 do 18 let, případně zletilé osobě do 19 let (dále jen „dítě“), na základě rozhodnutí soudu o ústavní výchově nebo ochranné výchově nebo o předběžném opatření náhradní výchovnou péči v zájmu jeho zdravého vývoje, řádné výchovy a vzdělávání. Zařízení spolupracují s rodinou dítěte a poskytují jí pomoc při zajišťování záležitostí týkajících se dítěte, včetně rodinné terapie a nácviku rodičovských a dalších dovedností nezbytných pro výchovu a péči v rodině. Zařízení poskytují podporu při přechodu dítěte do jeho původního rodinného prostředí nebo jeho přemístění do náhradní rodinné péče.

Soud ukládá může uložit ochranou výchovu v občansko – právním řízení, a to dětem ve věku od 12 do 15 let, které spáchaly trestný čin, kdy trestní zákon dovoluje uložit výjimečný trest osobám mladším 15 let. Rozdíl mezi ústavní a ochranou výchovou je ten, že ochranná výchova je přidělena pouze soudem, jelikož dítě nebo mladiství se spáchá trestný čin. Ochranou výchovu lze uložit dítěti jako takzvané ochranné opatření, které je uloženo mladistvému nebo jako opatření dítěti mladšímu 15 let. Ústavní výchova, kdy tedy mám namysli dětské domovy se dítě či mladiství dostávají, aniž by spáchali trestný čin.

2.3. Přezkoumání ústavní výchovy

Ústavní výchova se nařizuje nejdéle na dobu 3 let. Pokud důvody nařízení stále trvají může soud prodloužit ústavní výchovu. Soud má povinnost, každých 6 měsíců, zda stále je stále důvod k výchově mimo biologickou rodinu, nebo zda není možné dítěti zajistit jiný způsob péče například náhradní rodinou péči.

---

¹⁴ PILAŘ in JEDLIČKA A KOL., 2004, s. 310).

Ústavní výchova může trvat a do dosažení 18 let věku dítěte. Pokud se dítě soustavně připravuje studiem na budoucí povolání a život či jsou jiné závažné důvody může soud z důležitých důvodů prodloužit až na jeden rok po dosažení zletilosti.

2.4. Ukončení ústavní výchovy

Ukončení ústavní výchovy má možnost soud zrušit zaniknou-li důvody, které vedly k jejímu nařízení. Ukončuje se i ve chvíli, kdy lze dítěti zajistit náhradní rodinnou péči nebo osvojením. Dále lze ukončit ústavní výchovu, pokud dítě dosáhlo zletilosti, což je nejčastější důvod k ukončení pobytu v ústavní péči.

3 ADAPTACE DĚTÍ A MLÁDEŽE V DĚTSKÉM DOMOVĚ

Adaptace dětí a mládeže v dětském domově bývá komplikovaná, a to z mnoha důvodů. Samozřejmě každý případ je individuální a je proto zřejmé, že každý jedinec se bude na nové prostředí adaptovat jinak. Proces adaptace je zdlouhavý, a ne vždy jednoduchý.

3.1. Adaptace dětí a mládeže

Adaptace, tento termín lze definovat nejlépe dle mého takto: proces aktivního přizpůsobování se člověka životním podmínkám a jejich změnám. Člověk nepřijímá podmínky, ve kterých žije, jen pasivně, ale snaží se je přizpůsobit svým potřebám, zájmům, hodnotám či cílům. Adaptace se proto týká již zcela konkrétního sociálního prostředí, ve kterém se člověk pohybuje¹⁵ Tento proces učí člověka, jak zvládat změny v prostředí, kde se nově nachází, a tudíž i adaptuje

Ráda bych se zde zmínila i procesu socializace, který dle mého s adaptací úzce souvisí, protože socializace je celoživotní proces, kdy se člověk stává součástí naší společnosti a probíhá tak pociely život. Je důležité abychom viděli dva typy úhlů socializace a to, že společnost působí na jedince druhý, proces že jedinec působí na jeho okolí.

Adaptace u dětí a mládeže, stejně tak u dospělých má dvě základní složky a těmi jsou neboli *akomodace*, což je přizpůsobování se novým prvkům – psychický proces a *asimilaci*, kdy dítě přijímá nové zkušenosti tyto dva pojmy jsou základním procesem adaptace. Asimilaci je proces, při němž je nová informace o reálném světě interpretována tak, aby odpovídala schématům, která si jedinec vytvořil¹⁶. Akomodace je změna kognitivních schémat jedince, která vede k jejich lepší shodě s realitou¹⁷ V procesu adaptace si jedinec upravuje společenské normy, a vzorce chování s kterými se v průběhu setkává. Tedy dítě v dětském domově si konkrétně osvojuje

---

¹⁵ SURYNEK, Alois, NOVÝ, Ivan a kol. Sociologie pro manažery a ekonomy. Praha: Grada Publishing, a. s., 2006, 153 s. ISBN 80-247-1705-0.

¹⁶ PRŮCHA, Jan, MAREŠ, Jiří a WALTEROVÁ, Eliška. 6., aktualiz. a rozš. vyd. Pedagogický slovník. Praha: Portál, 2013, s.20

¹⁷ PRŮCHA, Jan, MAREŠ, Jiří a WALTEROVÁ, Eliška. 6., aktualiz. a rozš. vyd. Pedagogický slovník. Praha: Portál, 2013, s15

způsoby chování a jednání a poté je přizpůsobuje k podmínkám ve které zařízení požaduje.

Máme několik fází adaptace dětí v dětském domově. První z nich je *fáze prvního dojmu*. Je to počáteční fáze, kdy dítě nebo mladiství se seznámí a přivítají s osobami v zařízení. Seznámí s atmosférou zařízení, se svým pokojem a je zde i na řadě rozhovor se s ředitelem, sociální pracovníci a hlavním vychovatelem. *Druhá fáze orientace* je to fáze, která trvá zpravidla jeden týden. Dítě se seznamuje blíže se skupinkou, kde žije s vychovateli v rodině, poznává harmonogram domova, řád domova, práva a povinnosti, návštěvy, výlety atd. *Třetí fáze je integrace*, která trvá podobu 2–3 měsíců. Integrace je u každého jedince velmi individuální, vzhledem k jeho věku, osobnosti, míry poškození dítěte, mentální úrovni. *Čtvrtá fáze je sebeprosazení dítěte*, tato fáze je nejdelší, protože zpravidla trvá až jeden rok po příchodu dítěte do zařízení. Dítě už je plně seznámeno s prostředím, kde žije a hledá svoje místo a má potřebu se prosadit. Začíná se postupně otevírat vypráví o svých zážitcích negativních či pozitivních. Musíme si, ale uvědomovat, že záleží na tom, zda dítě je extrovert či introvert a mít na paměti míru poškození dítěte a jeho osobní vlastnosti. Dítě, které je zneužívané a týrané nehovoří o agresorech a o tyranech – tyto děti si často vymýšlí, vytváří si určitý odpor a vzdor vůči vychovatelům i ostatním dětem. V rodinné skupině zkouší, kde jsou jejich hranice a co všechno si mohou a nemohou dovolit. Poslední pátou fází je *ukončení adaptace* tento proces trvá podobu zpravidla 3 měsíců výjimečně až dvou let. V tomto procesu hraje roli mnoho aspektů, které jsou velmi individuální. Koncem adaptačního procesu je, když si dítě najde své místo v rodinné skupině, kde už ví, jaké jsou jeho hranice, nachází si kamarády a je z cela zapojeno do chodu Domova.

Všech těchto pět fází, které jsme zde vyjmenovala se navzájem prolínají a ovlivňují. Jejich doba trvání je kratší nebo delší, jak jsem již zmínila záleží na individualitě každého jedince.

3.2. Doba a cíl adaptace

Jak jsem se již zmínila doba každého procesu je vždy velmi individuální, pokaždé záleží na mnoha aspektech jako je mentální stav – míra jeho poškození, osobnost dítěte, zda je extrovert, či introvert a s čím vším dítě do dětského domova přichází. Hlavním cílem je dle Surynka (2006) *úplné zapojení do nových podmínek společnosti, do které jedinec přichází, aby se dítě plně začlenilo do skupiny, vycházelo s dětmi a vychovateli v ústavu a aby si našlo své místo.*

3.3. Faktory ovlivňující adaptaci dětí a mládeže

Aby adaptace byla úspěšná je velice důležité si uvědomovat, jaké povahové vlastnosti s dítětem přicházejí. Musíme pracovat nejen s kladnými, ale i zápornými vlastnostmi. Pracujeme s jeho úrovní inteligence s jeho postojem k autoritám, zda je dítě akceptuje či nikoliv. Dále pak s jeho vztahem dětem v kolektivu, zda trpí nějakou poruchou, jaký má vztah k biologické rodině atd.,. Pro výchovný proces je důležité, abychom věděli, jak dlouhou dobu dítě pobývalo v biologické rodině a jakou zkušenost má za sebou, zda bylo dítě či mladiství zneužíván, týrán nebo zanedbán.

Faktory, které ovlivňují dítě během procesu adaptace a výchovy, lze rozdělit na faktory uvnitř a vně zařízení. Hlavní faktorem je rodinná skupina, do které dítě přichází jsou zde ovlivněny vztahy, sourozenecké vazby, zda ve skupině převažují romské děti nebo děti s poruchou chování, učení. Dále je to denní harmonogram, styl výchovy a také vychovatelé, kteří na dítě působí. Poté působí i celková atmosféra v dětském domově, které je ovlivněno vedením ředitele a sociální pracovnice. Hlavním vnějším faktorem je společnost jako celek, kde je umístěn domov, jak obyvatelé, kde se domov nachází působí, jaká je spolupráce mezi nimi. Dále je to i škola, do které dítě dochází – působení pedagogů a celkové klima školy. Také jsou to i volnočasové aktivity mimo domov na které dítě dochází.

3.4. Citová deprivace

Následky citové deprivace u dětí, které byly vychovány bez rodičovské péče, jsou dostatečně známe. Dítě vychované v nestabilním prostředí (např. předávané z rodiny do rodiny či z ústavu do ústavu) je také deprimováno.¹⁸

Děti, které se vyvíjejí v prostředí ochuzeném o některé významné podněty, zvláště citové, vykazují určité specifické odchylky ve vývoji intelektovém i charakterovém. Prognóza těchto odchylek je pokládána za nepříznivou. Soudí se, že poškozeny jsou prakticky všechny děti, které jsou takovému nepříznivému vlivu prostředí vystaveny, a že toto poškození má jednotný ráz. Mluví se proto často o deprivacním syndromu.¹⁹

Socializace citově deprimovaného dítěte. Je poměrně složitý proces, jelikož si dítě nese citovou deprivaci z prostředí, ze kterého přichází. Dítě či mladistvý má nedostatek pozitivní emoční zkušenosti a dítě v sobě nese nejistoty. Dítě tedy díky nejistotě se nechává ovlivňovat druhými, ale přesto se často vyskytuje nedůvěra, nejistota a velká potřeba obrany před okolím. V adaptaci tohoto dítěte se často objevují dva protiklady vychloubání a sebepodceňování. Dítě si tolik nevěří a nemá k sobě samému úctu. Díky těmto aspektům dítě s citovou deprivací velmi často inklinuje k vedoucímu rodiny (skupiny). Dítě, s kterým se nepracuje a trpí citovou deprivací je velmi často agresivní a trpí výbuchy zlosti. Takové dítě se snaží na sebe upozornit a provokuje ostatní.

Abychom s dítětem, které je citově deprimované mohli pracovat je potřeba dítěti či mladistvému ukázat jeho smysluplnost, uspokojovat jeho životní potřeby, kde jak sociální pracovník, tak i vychovatel dítěti dává pocit bezpečí, uvědomění si vlastního *Já* a otevírá mu budoucnost, kde je pro dítě spousta nadějí a perspektivy.

Dle Matějčka a Langmeiera (2011, s.299) *příznaky citové deprivace mohou být velmi rozmanité a proměnlivé a mohou tak tedy nabírat podobu lehkých nápadností, které jsou normální v duševním obraze až po velmi*

---

¹⁸ MATOUŠEK O., Ústavní péče , s. 20 ISBN 80 – 85850-76-1

¹⁹ Langmeier a Matějček, 2005, str.185 (LANGMEIER, J., MATĚJČEK, Z. Psychická deprivace v dětství. Vyd.4. Praha: Karolinum, 2011. ISBN 978-80-246-1983-5)

hrubé poškození intelektového a charakterového vývoje. Deprivace může mít pestré příznaky neurotické, psychopatické, psychotické a někdy somatické.

3.5. Syndrom CAN

V této části bych zde ráda zmínila dvě definice, o kterých si myslím, že syndrom CAN definuje nejlépe. Zanedbávání může být definováno i takto: „Selhání toho, kdo o dítě pečuje – selhání při poskytování a zajišťování potřeby a dalších základních tělesných potřeb a stimulace, lékařské péče, výchovy a vzdělávání, ochrany a dohledu, tělesného a zkušenostního bezpečí a vhodné citové odezvy. Často jde o to, že rodiče nejsou dítěti k dispozici, a to, co dítě nejvíce postrádá, je právě jejich přítomnost²⁰

Syndrom zneužívaného a týraného dítěte je v současné odborné literatuře definován na základě doporučení zdravotní komise Rady Evropy z roku 1992 a je uváděn pod zkratkou CAN. Definice je velmi široká a zahrnuje do sebe jakékoliv vědomé či nevědomé aktivity, kterých se dopouští dospělý člověk (rodič, vychovatel nebo jiná dospělá osoba) na dítěti, a následkem kterých dochází k poškození zdraví a zdravého vývoje dítěte.“²¹

Dle mého názoru a zkušeností následkem Syndromu CAN jsou děti nejvíce ohroženy citovou deprivací. Co je citová deprivace jsem již zmínila. Děti jsou velmi často silně traumatizovány a často se tedy vyskytuje posttraumatická a stresová porucha, kdy je potřeba pomoci odborníka. Je tedy nutné řešit problém, aby se dál nešířil v budoucím životě jedince, protože následky syndromu CAN se mohou projevat krátkodobě nebo velmi dlouhodobě, a to například v selhávání ve škole, útky, odmítání komunikace, vzdor, poruchy sexuálního chování. Musíme si však tedy uvědomit, že syndrom CAN se liší věkem dítěte a také jeho

---

²⁰ PTÁČEK, Radek, PEMOVÁ, Terezie a GERLOVÁ, Erika. Zanedbávání dětí – psychologické, sociální a právní aspekty. Kriminální věda, 2006. roč. 39, č. 3, s. 200-210. Praha: Ministerstvo vnitra ČR. ISSN 1210-9150

²¹ MÜHLPACHR, Pavel. Sociální patologie. 1.vyd. 2. dotisk. Brno: Masarykova univerzita v Brně. 2002. ISBN 80-210-2511-5

osobností. Je důležité vědět jakou intenzitu a časovou délku mělo zanedbávání, zneužívání a týrání dítěte.

3.6. Volnočasové aktivity

Volnočasové aktivity jsou pro dítě velmi významné. Volnočasová aktivita je pro dítě faktor, který hraje velkou roli při vývoji dítěte. Dítě si utváří nové hodnoty, nové postoje, nové názory. Jak už jsem naznačila pro dítě jsou volnočasové aktivity podstatné a významné.

Volnočasové aktivity zabezpečuje buď dětský domov sám, nebo jiná organizace. Často se stává, že děti v dětských domovech nemají utvořené návyky na plno hodnotné a smysluplné trávení volného času. Jejich životní styl byl u některých jedinců ovlivněn negativními okolnostmi, kdy vlastní rodina selhala, protože dítěti nevěnovala dostatečnou péči a pozornost při trávení volného času. Této činnosti je potřeba se věnovat, protože rozvíjí osobní zájmy jedince jako takového. V dětských domovech, jak jsem již uvedla, se děti mohou zúčastnit aktivit pořádaných domovem. Dle mého je potřeba, aby se dítě účastnilo i volno časových aktivit mimo domov, kde se naučí být v jiném kolektivu, naučí se pravidlům i jiným, než která jsou v dětském domově. Dítě získá nové vzorce chování. Každé dítě potřebuje pestrou nabídku aktivit a zájmů, aby se jedinec mohl rozvíjet a učit se tak novým věcem.

4 VLIVY PŮSOBÍCÍ NA ZAČLENĚNÍ DÍTĚTE V DĚTSKÉM DOMOVĚ

V této kapitole se věnuji tématu vztahů dítěte versus sociální prostředí, sociální pracovník a rodinná skupina. V dané látce rozepisují vztahy k jednotlivým subjektům, především se věnuji vztahu dítěte se sociálním pracovníkem, a to z důvodu, že tato problematika je dle mého hlediska v dostupných materiálech velmi nedostatečně popsána a vysvětlena.

4.1. Dítě a sociální pracovník

Sociální pracovník v dětském domově zajišťuje nezbytný druh práce, který vychází z popisu jeho pracovní činnosti, které specifikují v této podkapitole.

Při přijímání dítěte do dětského domova zajišťuje sociální pracovník veškerou agendu, který se týká nového dítěte do zařízení. Dítě do dětského domova do přichází se sociálním pracovníkem, rodinou nebo přichází v doprovodu vedoucího vychovatele z diagnostického ústavu případně sociální pracovnící z diagnostického ústavu. V době, kdy je dítě ještě nepřítomno procesu adaptace je dítěti určena takzvaná *rodinka*, kterou vždy určuje ředitel dané organizace, hlavní vychovatel a sociální pracovník. Sociální pracovník dále při příjmu dítěte má na starosti kompletní dokumentaci dítěte, která obsahuje – osobní list dítěte, zprávu sociálních pracovníků o rodinných poměrech, odkud dítě přichází a pochází. Složku obsahuje i psychologické vyšetření, zprávu od etopeda, doklady dítěte, rodný list, očkovací průkaz, zdravotní průkaz, občanský průkaz, zdravotní dokumentaci atd. Všechna agenda, která přichází s dítětem sociální pracovník uloží na místo určené (uzamčenou skříň sociálního pracovníka).

Před příchodem dítěte, či mladistvého osobám odpovědným za výchovu, zpravidla zákonným zástupcům zasílá písemnou zprávu, která obsahuje důvod umístění dítěte do zařízení. S informačním dopisem se přikládá i možnost návštěv, možnost pobytu mimo dětský domov, kontakt za zaměstnance dětského domov.

Sociální pracovník dále žádá úřad práce o vyplácení přídatku na dítě. Jedná se tedy o dávku, která určena domovu nikoli dítěti. V neposlední řadě vyhotovuje adaptační plán dítěte, který předá vedoucímu vychovateli a vychovatelům v rodinné skupině, kde bude dítě umístěno. Do adaptačního plánu se zaznamenávají v prvních týdnech veškeré údaje týkající se adaptace dítěte v dětském domově. Vše je v součinnosti s ředitelem zařízení, sociální pracovníkem a hlavním vychovatelem.

Sociální pracovník v dětském domově zajišťuje především kontakt se soudy, pracovníky OSPOD, vede evidenci dětí a kontaktuje společně s ředitelem jejich biologické rodiny. Je tedy zcela jasné, že sociální pracovník je jednou z prvních osob, kterou dítě při příchodu do dětského domova pozná. Sociální pracovník jako první dítě přivítá s ředitelem. Seznámí ho s řádem domova s řádem rodiny, kterou se stane součástí. Dále ho obeznámí se školou, do které bude chodit a často je sociální pracovník ten, který doprovází první den dítě do školky nebo školy.

Sociální pracovník v dětských domovech obecně hraje velmi důležitou roli v tom, že dítěti dá možnost nové šance na život. A je pouze na něm, jak se v prvních chvílích adaptuje.

4.2. Dítě a sociální prostředí

Aby dítě mohlo v klidu vyrůst, aby si osvojilo, co má, potřebuje uzavřené stálé prostředí chráněné před vnějším chaotickým světem, dům nebo byt. Dítě ještě nemá dovednosti, jež mu umožnily obstát v komplexním prostředí velkého světa. Dítěti se daří dobře v prostředí omezením jen na několik pečujících osob, na několik místností, na nejbližší okolí bydliště.²² Vycházíme z faktu, že naše děti jsou plně nejistot, úzkostí a neklidu, žijí zkrácenou, nezpracovanou minulostí, neuvažují o budoucnosti.²³

---

²² MATOUŠEK – ustavní výchova strana 20

²³ MATOUŠEK, Oldřich. Ústavní péče. 2. rozš. a přeprac. s. 53 vyd.

Biologický rodič vnímá umístění dítěte do náhradní rodiny, nebo „jen“ do dětského domova jako zásadně odlišná řešení. Na jedné straně by chtěl, aby dítě mělo co nejlepší materiální podmínky, na druhé straně se ale bojí, že ztratí „lásku“ svého dítěte.²⁴

Dle publikace Bořové (2008, s 53) *při posuzování dětí z dětského domova, se dopouštíme často dvou chyb. A to, že tyto děti často litujeme anebo na nich hledáme velmi obtížně něco pozitivního. Měly bychom tyto děti brát jako plnohodnotné partnery, dát jim pocit důvěry. Tyto děti by měly znát, ale i hranice a limity. A měla by být vyvolána vzájemná pokora.*

4.3. Život v rodinné skupině

Rodinná skupina v dětském domově tvoří 6–8 dětí. V dětském domově je možno vytvořit 2–6 rodinných skupin. Rodinné skupinky jsou namíchaný dětmi, které jsou různého věku a pohlaví. Žijí společně dívky i chlapci, kteří tvoří rodinu. K rodině jsou z pravidla přiřazeni dva vychovatelé, kteří se o děti starají. Vychovatelé pracují na denní a noční. Děti tedy nejsou nikdy bez vychovatele. Za výchovu dětí zodpovídají jejich vychovatelé, které děti oslovují jako tety a strýce. Úloha vychovatelů je ta, že společně s ředitelem a sociální pracovníci tvoří harmonogram dne dětí. Harmonogram se dělí na variantu pracovního dne a volného dne. V harmonogramu pracovního dne je z pravidla zařazeno: budíček, ranní hygiena, oblékání, snídane a přesun do školních zařízení, kam větší děti jdou samy a ty menší za doprovodu vychovatele. Po návratu zpět do dětského domova se děti věnují přípravě do školy na následující den a po splnění povinností je prostor pro volnočasové aktivity.

---

²⁴ ŠKOVIERA, Albín Dilemata náhradní výchovy, s. 130 2005

5 ADAPTACE DĚTÍ A MLÁDEŽE V DĚTKÉM DOMOVĚ

Prostřednictvím tohoto výzkumu bych chtěla poukázat na konkrétní postup adaptace dětí na nové prostředí. Zejména tedy na dětský domov. Dále bych chtěla poukázat na faktory, které jsou pro dítě nejdůležitější a nejpodstatnější. Jakou roli hraje v adaptaci na nové prostředí biologická rodina. Jakým způsobem začleňuje dítě nebo mladistvý do chodu domova. A jak na tuto problematiku nahlíží sociální pracovníci dětských domovů.

5.1. Cíl výzkumu

Cílem mého výzkumu je udělat několik rozhovorů se sociálními pracovníci, které pracují s dětmi, které přicházejí do ústavní výchovy konkrétně do dětských domovů. Tématem rozhovorů bylo zjistit, jak probíhá adaptace těchto dětí. Jaké jsou jejich první kroky, postupy, metodiky, rituály apod. Dále je cílem zjistit podrobněji faktory ovlivňující adaptaci dětí a mládeže, porovnání výhod/nevýhod sourozenců přicházejících společně do dětského domova. Porovnání výhod/nevýhod u malých dětí vs mladistvých a v neposlední řadě zjištění osobních zkušeností sociálních pracovníků u vlivu návštěv a kontaktu biologickou rodinou.

5.2. Výzkumné metody a zdůvodnění strategie

Vzhledem k povaze popisované problematiky a cíli mé práce odpovědět na základní výzkumné otázky, jsem se rozhodla v tomto případě zvolit kvalitativní výzkumnou strategii. Důvodem mé volby jsou omezené možnosti pro získávání informací kvantitativní metodou. Tato volba vychází také z povahy cílové skupiny (sociální pracovníci v dětských domovech), kdy je nutné získat úhel pohledu a pochopit podstatu osobních zkušeností samotných sociálních pracovníků v dětských domovech.

V kvalitativní výzkumné strategii výzkumník neměří, nevymezuje proměnné veličiny, ale chce porozumět pojmům, které vytvořili „herci“ (aktéři) na „scéně“ každodenního života“²⁵

5.3. Kvalitativní výzkum

Oproti kvantitativnímu výzkumu, který nabídne pouze hodně informací v mnoha směrech a je schopen nám říci obecné výsledky, je kvalitativní výzkum schopen vyvrátit nebo potvrdit mé hypotézy a jaká je pravděpodobnost, že mám pravdu nebo, že se mýlím. Pokud lze nějak pojmenovat praktické užití kvalitativního výzkumu tak podle Dismana (2005) *je posláním kvalitativního výzkumu porozumění lidem v sociální situaci.*

5.4. Tematické okruhy

Rozhovor byl veden postupně, dle mnou vybraných tematických okruhů, které se týkaly:

- První kontakt: *„Jak probíhá prvotní kontaktu dítěte do tohoto Domova?“*
- Adaptace: *„Proces adaptace dítěte na nové prostředí a skutečnosti?“*
- Faktory adaptace: *„Co nejčastěji ovlivňuje proces adaptace?“*
- Vliv návštěv: *„Jsou návštěvy vhodné, či nikoli, jaké pozorujete u dětí změny?“*

5.5. Rozhovor se sociálními pracovníci v dětských domovech

Sociální pracovníci neboli respondenti jsem nechala volně hovořit na mnou kladené otázky. Případné doplňující otázky jsem pokládala v případech, kdy bylo potřeba ujasnění si a vzájemného porozumění si.

---

²⁵ Žižlavský, M. *Metodologie výzkumu v sociální politice a v sociální práci* s. 15

Domnívám se, že zvolená výzkumná technika je vhodná jak pro uvedený výše zvolený cíl práce (hlouběji proniknout do oblasti práce sociálních pracovníků, které jsou mezi prvními, kdo se setkává s dětmi přicházejícími ze špatného sociálního prostředí a které s těmito dětmi prochází prvními hodinami).

Rozhovory se sociálními pracovníci jsem si písemně zaznamenávala do mého notebooku. Všechny sociální pracovníce byly předem seznámeny s použitím získaných dat a také s anonymizací. Jména účastnic nejsou uvedena. Je uvedeno jméno, dosažené vzdělání a kolik let praxe mají v oboru. V průběhu rozhovorů jsem se snažila, aby otázky a celkový průběh, probíhali na přátelské úrovni a si abych získala jejich důvěru. Kladení otázek bylo neutrální a odpovědi mnou nebyli nijak komentovány. Informace jsem získávala také formou telefonických rozhovorů, kdy jsem měla domluvenou telefonickou schůzku, nebo v kanceláři, kde jsem byla přítomna pouze já a sociální pracovníce dětského domova. V dětském domově, kde jsem vykonávala praxi po dobu studia na vysoké škole jsem měla možnost si o adaptaci a o celé problematice více pohovořit. Se sociální pracovníci tohoto domova jsem byla v úzkém pracovním vztahu a rozhovoru jsme na toto téma vedli několik.

5.6. Výzkumný vzorek

Výzkumný vzorek tvoří celkem šest sociálních pracovníků. Jsou zde zahrnuti i sociální pracovníce z kojeneckých ústavů, které úzce podílí na procesu přechodu a následné adaptace z kojeneckého ústavu do dalšího ústavního zařízení.

5.7. Strukturovaný rozhovor s otevřenými otázkami pro účastníky výzkumu

Účastnice výzkumu

Dosažené vzdělání:

Délka praxe v oboru

Okruh 1 – první kontakt

Jak probíhá průběh prvotního kontaktu dítěte do tohoto Domova?

- a) Kdo dítě doprovází?
- b) Kdo s dítětem přichází jako první do styku, kdo si ho přebírá
- c) Jsou při prvním představení přítomni všichni vychovatelé, nebo pouze, ten, kdo slouží.
- d) Jsou přítomny i ostatní děti nebo seznamování probíhá nejdříve v rodince a pak i s ostatními dětmi
- e) Jak probíhají přípravy na příchod nového dítěte?

Jak probíhají první hodiny, když přijde nové dítě?

- a) Jakým způsobem se snaží v prvních chvílích zapojit?
- b) Jak probíhá jeho první den?
- c) S čím vším ho seznamuje sociální pracovnice? (seznájí ho z vnitřními pravidly, řádem s tím, jak probíhají návštěvy rodiny, kde co najde, kdo je jeho vychovatel, apod.)

Okruh 2 – adaptace

Proces adaptace dítěte na nové prostředí a skutečnosti

- a) V čem jsou nevýhody/výhody v adaptaci jednotlivce v čem je sledává sociální pracovnice?

- b) V čem jsou nevýhody/výhody v adaptaci sourozenců v čem je shledává sociální pracovnice?
- c) Rozdělují se sourozenci do jiné „rodinky“ nebo je nechávají spolu?
- d) Jaký volíte způsob při umístování nového dítěte do „rodinky“?
- e) Jaký je obvyklý postup při umístování?
- f) Přípravuje „rodinku“ sociální pracovnice na nového člena v komunitě nebo přebírá tuto roli vychovatel?
- g) Rozhoduje především sama sociální pracovnice, do jaké „rodinky“ se dítě adaptuje?
- h) Jak dlouho se dítě adaptuje na nový řád a na nové prostředí?

Reakce dítěte na novou školu a na nové spolužáky

- a) Kdo zařizuje školu, kdo řeší školní docházku?
- b) Kdo dítě první den odvede do školy?

Okruh 3 – faktory adaptace

Co nejčastěji ovlivňuje proces adaptace

- a) Jaké faktory jsou rozhodující pro umístění? (osobnost, povaha, diagnostika, příběh dítěte)
- b) Záleží na věku?
Ano....
Ne.....

Jak ovlivňuje adaptaci dítěte příčina jeho příchodu?

- a) Je důležitý jeho životní příběh?
- b) Vědí děti, které jsou v dětském domově proč a odkud nový člen komunity přichází? Jsou obeznámeni s věkem, příběhem dítěte?

Okruh 4 – vliv návštěv

Jsou návštěvy vhodné, či nikoli, jaké pozorujete u dětí změny....

- a) Jaký vliv má na adaptaci biologický rodič, který dochází za dítětem pravidelně?
- b) Jak dítě reaguje, když mu sociální pracovníce nebo vychovatel oznámí, že pojedete na první návštěvu domů?
- c) Chová se dítě jinak při příchodu domů?
- d) Jak často dochází k útěkům, kdo a jak je řeší?
- e) Byl vyzorována změna v chování dětí, které přijdu z víkendového pobytu nebo prázdninového pobytu domů od biologické rodiny?

Pokud ano jaké to jsou nejčastěji změny v chování? (agrese, osamocení apod.)

5.9. Prezentace výsledků v transformační tabulce

OKRUH	HLAVNÍ OTÁZKA	PODOTÁZKY	HYPOTÉZA 1	HYPOTÉZA 2	HYPOTÉZA 3	PŘIJATÁ HYPOTÉZA	ZAMÍTNUTÁ HYPOTÉZA
1. První kontakt	<i>Jak probíhá průběh prvotního kontaktu dítěte do tohoto Domova?</i>	<i>Kdo dítě doprovází?</i>	Sociální pracovníce	v doprovodu rodiče	doprovod jiné osoby (příbuzní, policie, sousedé, a jiní)	hypotéza 1	hypotéza 2 hypotéza 3
		<i>Kdo s dítětem přichází jako první do styku, kdo si ho přebírá?</i>	Sociální pracovník	Ředitel dětského domova	Hlavní vychovatel	hypotéza 1	hypotéza 2 hypotéza 3
		<i>Jsou při prvním představení přítomni všichni vychovatelé, nebo pouze ten, kdo slouží?</i>	Jsou přítomni všichni vychovatelé	Pouze ten, kdo slouží.	Je přítomný celý personál	hypotéza 2	hypotéza 1 hypotéza 3

OKRUH	HLAVNÍ OTÁZKA	PODOTÁZKY	HYPOTÉZA 1	HYPOTÉZA 2	HYPOTÉZA 3	PŘIJATÁ HYPOTÉZA	ZAMÍTNUTÁ HYPOTÉZA
		<i>Jsou přítomny i ostatní děti nebo seznamování probíhá nejdříve v rodince a pak i s ostatními dětmi?</i>	Jsou přítomny i ostatní děti.	V prvních chvílích se dítě seznamuje v rodince a poté i s ostatními dětmi		hypotéza 2	hypotéza 1
		<i>Jak probíhají přípravy na příchod nového dítěte?</i>	Přípravy neprobíhají.	Připravuje se rodinka s personálem	Připravuje se pouze personál	hypotéza 2	hypotéza 1 hypotéza 3
	<i>Jak probíhají první hodiny, když přijde nové dítě?</i>	<i>Jakým způsobem se snaží v prvních chvílích zapojit?</i>	Dítě se nezapojuje.	Dítě se uvede samo a jde se seznámit s dětmi.	Dítě se zapojuje dopoledne i odpoledne s pomocí vychovatele.	hypotéza 3	hypotéza 1 hypotéza 2
		<i>Jak probíhá jeho první den?</i>	První den dítě odpočívá.	První den se setká s ředitelem, sociální pracovníci, vychovatelem, rodinkou.	První den se seznámí s přítomným personálem a poté s dětmi v rodince. Seznámí se s řádem a pravidly.	hypotéza 2 hypotéza 3	hypotéza 1

OKRUH	HLAVNÍ OTÁZKA	PODOTÁZKY	HYPOTÉZA 1	HYPOTÉZA 2	HYPOTÉZA 3	PŘIJATÁ HYPOTÉZA	ZAMÍTNUTÁ HYPOTÉZA
		<i>S čím vším ho seznamuje sociální pracovníce?</i>	S rodinkou, kde dítě bude bydlet	Seznámí ho z vnitřními pravidly, řádem s tím, jak probíhají návštěvy rodiny, kde, co najde, kdo je jeho vychovatel apod.	Sociální pracovníce dítě seznámí pouze s rodinkou a vychovatelem.	hypotéza 2	hypotéza 1 hypotéza 3

OKRUH	HLAVNÍ OTÁZKA	PODOTÁZKY	HYPOTÉZA 1	HYPOTÉZA 2	HYPOTÉZA 3	PŘIJATÁ HYPOTÉZA	ZAMÍTNUTÁ HYPOTÉZA
2. Adaptace	<i>Proces adaptace dítěte na nové prostředí a skutečnosti</i>	<i>V čem jsou nevýhody/výhody v adaptaci jednotlivce v čem je shledává sociální pracovnice?</i>	Neshledává žádné výhody nebo nevýhody.	Nevýhodu shledávána v tom, že tam jedinec nemá nikoho blízkého. Výhoda je ta, že může začít v novém prostředí s čistým štítem.		Hypotéza 2	Hypotéza 1
		<i>V čem jsou nevýhody/výhody v adaptaci sourozenců v čem je shledává sociální pracovnice</i>	Neshledává žádné výhody nebo nevýhody.	Jsou to spíše výhody nežli nevýhody.	Nevýhodou je, že každé dítě může být jiného věku. Mohou společně vytvořit malou skupinu a špatně se adaptovat. Výhoda může být naopak rychlá adaptace.	Hypotéza 3	Hypotéza 1 Hypotéza 2

OKRUH	HLAVNÍ OTÁZKA	PODOTÁZKY	HYPOTÉZA 1	HYPOTÉZA 2	HYPOTÉZA 3	PŘIJATÁ HYPOTÉZA	ZAMÍTNUTÁ HYPOTÉZA
		<i>Rozdělují se sourozenci do jiné „rodinky“ nebo je necháváte spolu?</i>	Záleží na počtu sourozenců.	Necháváme společně.	Rozdělujeme.	Hypotéza 1	hypotéza 2 hypotéza 3
		<i>Jaký volíte způsob při umísťování nového dítěte do „rodinky“?</i>	Nevolí žádný způsob.	Záleží na věku dítěte, kapacitě rodinky a psychologického posudku.	Způsob umístění se volí, až dítě vidí sociální pracovníce, ředitel a vychovatel.	Hypotéza 2	Hypotéza 1 Hypotéza 3
		<i>Jaký je obvyklý postup při umísťování?</i>	Je to individuální.	Dítě jde tam kde je volné místo.	Rozhodne se až dítě přijde.	Hypotéza 1	Hypotéza 2 Hypotéza 3
		<i>Připravuje „rodinku“ sociální pracovníce na nového člena v komunitě nebo přebírá tuto roli vychovatel?</i>	Ne, děti nevědí, že někdo nový přijde.	Rodince sociální pracovník nebo vychovatel oznámí, že přijde mezi ně nový člen.		Hypotéza 2	hypotéza 1

OKRUH	HLAVNÍ OTÁZKA	PODOTÁZKY	HYPOTÉZA 1	HYPOTÉZA 2	HYPOTÉZA 3	PŘIJATÁ HYPOTÉZA	ZAMÍTNUTÁ HYPOTÉZA
		<i>Rozhoduje především sama sociální pracovnice, do jaké „rodinky“ se dítě adaptuje?</i>	Sociální pracovnice rozhoduje sama.	Rozhodují vždy ředitel, sociální pracovník a hlavní vychovatel.	Rozhoduje hlavní vychovatel.	Hypotéza 2	Hypotéza 1 Hypotéza 3
		<i>Jak dlouho se dítě adaptuje na nový řád a na nové prostředí?</i>	Je to individuální.	Trvá to šest týdnů.	Trvá to první tři dny.	Hypotéza 1	hypotéza 2 hypotéza 3
	Reakce dítěte na novou školu a na nové spolužáky	<i>Kdo zařizuje školu, kdo řeší školní docházku?</i>	Ředitel a sociální pracovník.	Pouze sociální pracovník.	Vybírá sociální pracovník společně s dítětem.	hypotéza 1	hypotéza 2 hypotéza 3
		<i>Kdo dítě první den odvede do školy?</i>	Jde samo společně s ostatními dětmi.	Ředitel nebo hlavní vychovatel nebo sociální pracovník.	Ředitel.	Hypotéza 2 hypotéza 3	hypotéza 1

OKRUHY	HLAVNÍ OTÁZKA	PODOTÁZKY	HYPOTÉZA 1	HYPOTÉZA 2	HYPOTÉZA 3	PŘIJATÁ HYPOTÉZA	ZAMÍTNUTÁ HYPOTÉZA
3. Faktory adaptace	<i>Co nejčastěji ovlivňuje proces adaptace</i>	<i>Jaké faktory jsou rozhodující pro umístění?</i>	Na faktorech nezáleží, dítě se umísťuje, tam kde je volné místo.	Na faktorech záleží je dobré vědět, jakou dítě má osobnost, povahu, jeho diagnostika, popřípadě příběh dítěte.	Faktory dítěte nejsou známy, umísťujeme dítě až ho poznáme.	Hypotéza 2	Hypotéza 1 Hypotéza 3
		<i>Záleží na věku</i>	Ano, záleží. Pokud je dítě mladšího věku z principu se adaptuje rychleji.	Ne, nezáleží.		Hypotéza 1	Hypotéza 2
	<i>Jak ovlivňuje adaptaci dítěte příčina jeho příchodu?</i>	<i>Je důležitý jeho životní příběh?</i>	Ano, záleží na tom, z jakého dítě prostředí a rodiny dítě jde.	Ne, nezáleží.	Někdy záleží na příběhu někdy nezáleží.	Hypotéza 1	Hypotéza 2 Hypotéza 3

OKRUHY	HLAVNÍ OTÁZKA	PODOTÁZKY	HYPOTÉZA 1	HYPOTÉZA 2	HYPOTÉZA 3	PŘIJATÁ HYPOTÉZA	ZAMÍTNUTÁ HYPOTÉZA
		<p><i>Vědí děti, které jsou v dětském domově proč a odkud nový člen komunity přichází? Jsou obeznámeni s věkem, příběhem dítěte?</i></p>	<p>Děti vědí, že přijde nový člen komunity. Věk většinou nevědí. Vědí pouze to jestli je to dívka nebo chlapec.</p>	<p>Děti v dětském domově vědí, vše o příchozím členovi.</p>	<p>Děti neví o nově příchozím vůbec.</p>	<p>Hypotéza 1</p>	<p>Hypotéza 2 Hypotéza 3</p>

OKRUHY	HLAVNÍ OTÁZKA	PODOTÁZKY	HYPOTÉZA 1	HYPOTÉZA 2	HYPOTÉZA 3	PŘIJATÁ HYPOTÉZA	ZAMÍTNUTÁ HYPOTÉZA
4. Vliv návštěv	<i>Jsou návštěvy vhodné, či nikoli, jaké pozorujete u dětí změny...</i>	<i>Jaký vliv má na adaptaci biologický rodič, který dochází za dítětem pravidelně?</i>	Záleží na tom, z jaké rodiny dítě přichází.	Má na dítě velký vliv.	Nemá to na dítě žádný vliv.	Hypotéza 1 Hypotéza 2	Hypotéza 3
		<i>Jak dítě reaguje, když mu sociální pracovníce nebo vychovatel oznámí, že pojedě na první návštěvu domů?</i>	Dítě se na první návštěvu domů těší.	Dítě se netěší na první návštěvu.	Nereaguje.	Hypotéza 1 Hypotéza 2	Hypotéza 3
		<i>Chová se dítě jinak při příchodu domů?</i>	Ano	Ne	Občas	Hypotéza 1 Hypotéza 3	Hypotéza 2
		<i>Jak často dochází k útekům, kdo a jak je řeší?</i>	Často	Zřídka kdy	Nikdy	Hypotéza 1 Hypotéza 2	Hypotéza 3

OKRUHY	HLAVNÍ OTÁZKA	PODOTÁZKY	HYPOTÉZA 1	HYPOTÉZA 2	HYPOTÉZA 3	PŘIJATÁ HYPOTÉZA	ZAMÍTNUTÁ HYPOTÉZA
		<p><i>Byl vypořádaná změna v chování dětí, které přijdu z víkendového pobytu nebo prázdninového pobytu domů od biologické rodiny. Pokud ano jaké to jsou nejčastěji změny v chování?</i></p>	<p>Změny v chování nejsou.</p>	<p>Změna v chování u dítěte není závratná.</p>	<p>Když se dítě vrátí z návštěvy doma je často agresivní, rozjívěné anebo naopak se uzavře do sebe. Záleží na věku dítěte.</p>	<p>Hypotéza 3</p>	<p>Hypotéza 1 Hypotéza 2</p>

Interpretace výsledku výzkumu

První kontakt.

První setkání dítěte s domovem je prostřednictvím sociální pracovnice. Na tom se všechny tázané pracovnice shodují. První kontakt dítěte se sociální pracovnící je v prostředí, odkud je dítě předáno do dětského domova. Tam se za přítomnosti sociální pracovnice seznámí s dalším personálem domova (vychovatelé, ředitel/ka apod.) a poté s dítětem, se kterým bude na pokoji, či s ostatními dětmi v rodince. Všechny sociální pracovnice se shodly na tom, že dítě doprovází v 90 % právě sociální pracovnice.

- *„Dítě jde v doprovodu většinou se sociální pracovnící, protože jde z diagnostického ústavu, kojeňáku, Klokánku, nebo podobného zařízení a jen zřídka kdy přímo od rodiny, kde bylo odebráno. Jsou to někdy i rychlé akce, kdy to dítě k nám dorazí.“*

Adaptace

Většina sociálních pracovnic se shodla, krom jedné, že pro dítě je o něco snazší se adaptovat v novém prostředí domova, pokud přichází se svým sourozencem/sourozenci. Sourozenci, mají totiž v neznámém prostředí někoho, koho znají a o koho se mohou opřít a svěřit se, mají „partáka“, ale jak jedna sociální pracovnice dodala:

- *„Záleží na typu sourozenců, pokud se jedná o velkou skupinu, chovají se často jako smečka, která se do sebe uzavře, proto volíme metodu, kdy děti rozmístíme do rodinek, kde jsou rozděleny na kluky a holky a poté se s nimi pracuje lépe. Nicméně je jasné, že musíme dbát na to, že každé dítě je individualita a každé si zvyká na nové prostředí jinak.“*

Jak jsem se již zmínila, objevil se zde i jiný názor u jedné ze sociálních pracovnic. A to ten názor, že dítě, pokud přichází se sourozencem, či více sourozenci, obtížněji se zapojuje do kolektivu nejen v rodince, ale v celém Domově. Děti nevyhledávají společnost ostatních, jelikož mají někoho, koho znají, a tak adaptační proces a celá prvotní fáze probíhá poměrně déle, než u dětí, které do Domova přicházejí bez sourozenců.

- *„Většinou sourozenci, kteří tvoří velkou skupinu se zapojují hůř, pokud jde ale o sourozence, kteří jsou dva, dá se s nimi poměrně lépe pracovat. Snažíme se sourozence nechat pochopitelně společně“*

Bylo zde již několikrát zmíněno, jak ode mne, tak i od sociálních pracovníků, že záleží na osobnosti dítěte, která se samozřejmě liší od ostatních dětí. Je tedy zřejmé, že se jedná o individuální adaptaci každého jednotlivce i sourozence. Dle sociálních pracovníků záleží také na věku dítěte, a i na tom, z kterého přichází prostředí, jak uvádí jedna účastnice výzkumu.

- *„Dítě, které je mladšího věku a jde často ze špatného sociálního prostředí se adaptuje rychleji, protože je všude doma.“*

Faktory adaptace

Odpovědi, které ovlivňují adaptaci jsou velice podobné. Jak účastníci výzkumu uváděli. Záleží samozřejmě na mnoha aspektech, jako je věk dítěte, jeho osobnost, povaha, ale i jeho „příběh“, se kterým dítě do dětského domova přichází. Právě to ovlivňuje jeho chování, prožívání jednotlivých situací a i to, jak se projevuje v domově.

- *„Pokud je dítě z rodiny, kde bylo týrané, má posunuté hodnoty a objevují se i patologické jevy, kterými nejčastěji jsou agresivita, velký problém s kázní atd.. U těchto dětí adaptace probíhá velmi dobře, protože se mu nastaví mantinely a ono ví, kde má své hranice, i když, ano samozřejmě, že dítě pořád zkouší, kam až může a nemůže zajít. Naproti tomu dítě, které jde s příběhem, kdy na příklad přijde náhle o své rodiče, nebo u něj došlo k jiné vyhrocené situaci, kdy rodina třeba neměla finance a o dítě se nemá kdo postarat, se adaptuje velmi špatně a životní příběh je pro něj velmi bolestivý.“*
- *„Ty naše malé děti, které k nám přišly jsou přizpůsobivější ve všem, jsou to prostě děti. Pokud je to ale starší dítě a žilo dlouho ve špatném prostředí, tak to se adaptuje velmi špatně“*

Dle získaných odpovědí respondentů výzkumu je jasné, že mladší děti se do nového prostředí Domovo zapojují rychleji než děti, které žily dlouho v disfunkční rodině.

Z mé praxe v Dětském domově, kdy jsem měla možnost vidět u dvou případů adaptaci dítěte, tak sama jsem se přesvědčila o tom, že některým dětem se stýská po rodičích, kteří mu dávali lásku, ale finanční důvody jim nedávali tu možnost se o dítě postarat se adaptuje velmi špatně. Často totiž nechápe a nechce pochopit co se to děje v jeho životě. Naopak dítě, kde probíhalo třeba i násilí, kdy si dítě málokdy vzpomene na svou matku nebo otce se adaptuje rychleji.

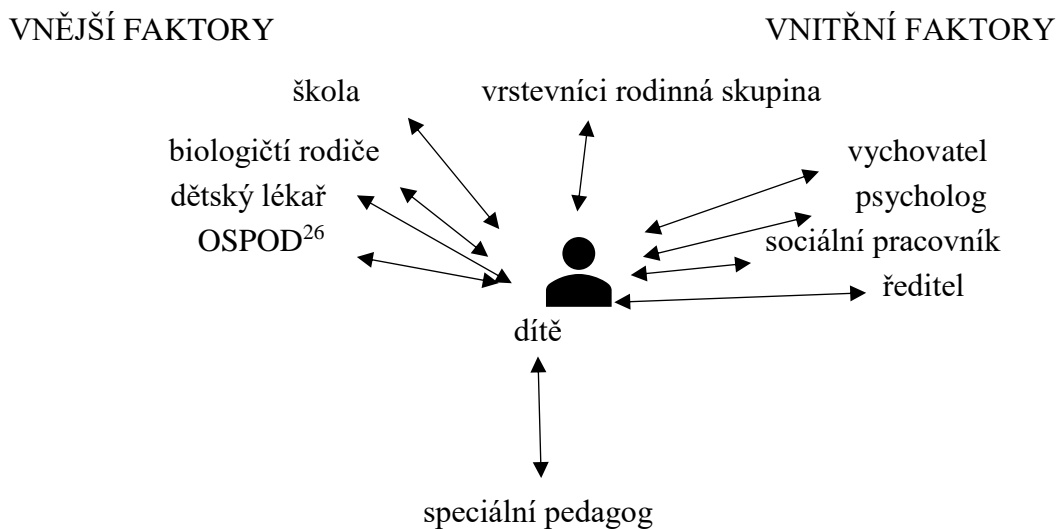
- *„Každé dítě, které zde máme a získáme si jeho důvěru, tak se prostře otevře. Dítě se často rozbrečí, i přes to, že celou tu dobu působilo jako suverén, že ho nic nerozhází.“*
- *„Je jasné, že záleží na životním příběhu, s kterým sem dítě jde. Dle příběhu můžeme pracovat s jeho poškozením.“*

Bez ohledu na to, z jakého důvodu dítě do Domova přichází, se nejen sociální pracovníce, ale i vychovatelé snaží dítě či děti zapojovat do nejrůznějších společenských aktivit, které probíhají v odpoledních hodinách. S dítětem se ale nejlépe pracuje při večerních sezeních, která probíhají v rodině a děti se tak neuvěřitelně otevírají a hovoří o svých problémech. Během mé praxe jsem se setkala se sestrami, kdy jedna z nich, která byla starší, nechtěla o problémech, které jí trápí mluvit veřejně, ale pouze u sebe na svém pokoji s vychovatelem nebo často se sociální pracovnící. Druhá o rok mladší sestra neměla problém o svých problémech mluvit veřejně, ani v rodině, ani v širším kolektivu.

Je známo, že dítě ovlivňují dva různé faktory, a to vnější a vnitřní, které zásadně ovlivňují adaptaci dítěte v ústavní péči. Tyto faktory jsem názorně zaznamenala v grafu.

Graf č.1 Faktory působící na dítě.

ZDROJ: Vlastní

Vliv návštěv

V této kategorii jsem čekala, že se odpovědi na otázky budou lišit. Reakce sociálních pracovníků jsou ale podobné. U dětí, které jdou na svou první návštěvu domů nebo již několikátou návštěvu, se výrazně mění chování. Jejich reakce jsou takové, že jsou často rozhozené, agresivní, vrací se zpátky do hodnotových žebříčků, které měli před tím, než byly umístěny v Domově. Ať už byly děti na návštěvě, nebo na víkendovém pobytu, po návratu často mají potíže vrátit se do řádu a pravidel domova, na které před tím byly zvyklé.

- „Samozřejmě, že jsou vidět určité změny – děti jsou agresivní, rozjančené nebo naopak smutné. Nejhorší je ale pro dítě rodič, který mu naslibuje, jak si ho vezme domů a pak si samozřejmě dítě domů nevezmou.....dítě zase čeká na to, kdy rodič přijede“

Je zřejmé, že určitý negativní vliv rodičů na dítě/děti, které pochází ze špatného sociálního prostředí nebo celkově z dysfunkční rodiny na dítě vliv má. Určitý rozpor zde vnímám se sanací rodiny, kdy by sociální pracovníci měli hájit a podporovat funkci a zachování rodiny v celku.

²⁶ OSPOD zkratka označující orgán sociálně právní ochrany dítěte

- „Víte, co je nejhorší, že s dítětem zde pracujeme velmi intenzivně a pak přijde do biologické rodiny, kde není žádný řád nejsou tam žádné bariéry, pak přejdou znovu sem a musí zase naskočit na nějaký řád, a to je občas problém“
- „Dítě, když se nám vrátí tak je neskutečně roztržité, opět nevyrovnané neví, začíná hledat samo sebe. Děti jsou smradlavé, špinavé přijdou bez věci, které jsme jim dali sebou, často jsou zavšivené.....nejhorší je, když sebou přinesou zvíře, které zde nesmí mít.“
- „.....často Ti naši dospívající jsou pozitivní na alkohol, marihuanu, či amfetamin...“

V případě, kdy dítě přijde pod vlivem drogy či alkoholu, či jiných návykových nebo omamných látek, by se dle mého názoru mělo zabráňovat na dlouhou dobu rodičům, aby se mohli stýkat se svými dětmi, jelikož toto chování je ohrožující pro dítě či dospělého jedince. Má to totiž jasný vliv na jeho vývoj a má to na něj především velké negativní následky. Nebo minimálně chránit dítě tím, že styk s biologickým rodičem bude pod dozorem vychovatele, sociálního pracovníka nebo ředitele/ředitelky.

Jak probíhají první dny dítěte umístěného v Dětském Domově Krnsko?

Jelikož jsem absolvovala praxi v dětském domově Krnsko v období listopad až prosinec 2016, je důvodem výběru konkrétního příkladu právě tento domov. V níže uvedeném textu uvedu jako názornou ukázkou prvních dnů dítěte v tomto, výše zmíněném, dětském domově.

Dítě do dětského domova přichází ve většině případů se sociální pracovnící, která je součástí zařízení, kde pobývalo do doby, než šlo do dětského domova (diagnostický ústav, OSPOD apod.) V dětském domově si ho přebírá nejčastěji jiná sociální pracovníce, která je v tomto případě zaměstnancem dětského domova Krnsko, popřípadě vychovatel, nebo ředitel. Dítěti se představí, stejně tak, jako se dítěti představí zaměstnanec domova, který ho vítá. Po vzájemném seznámení se, jde dítě společně se sociální pracovnící z dětského domova Krnsko do její kanceláře, kde si spolu popovídají. Pokud je dítě dospívající, nebo věkově dostatečně zralé, vysvětlí mu, že může začít znovu, nový život s čistým štítem a je

pouze na něm, jak se uvede. Po tomto seznamovacím rozhovoru se dítěti ukáže dům (tzv. „domeček“), kde bude pobývat, ukáže se mu pokoj, kde dítě bude mít svoje zázemí. Při procházení „domečku“ se mu představí i jeho vychovatel, který je v daný okamžik na „domečku“ ve službě. V odpoledních hodinách se vrací ostatní děti domů ze školek a škol, a tak probíhá seznámení také s nimi. Seznamování je individuální dle přístupu vychovatele. Dítě se postupně zapojí do běžného života a denního programu dětského domova. Dle věku je zařazeno do školky, či školy a účastní se i volnočasových aktivit, které jsou nezbytnou součástí adaptace.

První týden pobytu v dětském domově některé z nově přichozích dětí nové prostředí špatně snášejí, proto zůstávají v zařízení s vychovatelem. Během tohoto času se seznamují s řádem a celkově s novým prostředím. Některé děti potřebují větší časový prostor k adaptaci v novém prostředí. Pokud jde dítě do školky, či školy doprovází jej vychovatel nebo ředitel zařízení. Společně s pedagogem je mu ukázáno jeho místo v lavici, šatní skříňku a představí ho spolužákům. Dítě si na prostředí školy zvyká poměrně rychle a bez problémů. Během celého procesu adaptace si u dětí vedou vychovatelé záznamový arch, který slouží k orientaci při řešení obtíží konkrétního dítěte. Vychovatelé se při problému s adaptací mohou poradit s ředitelem nebo sociální pracovnící a snaží se o co nejjednodušší průběh začlenění dítěte do kolektivu i do běžného života v dětském domově. Dítě se může se svými trápeními obrátit na kohokoli z pracovníků v dětském domově, nejčastěji na vychovatele a sociální pracovnice. Sociální pracovnice bývá největší autoritou a zároveň nejfundovanější osobou v řešení mnohých otázek.

Úloha v procesu adaptace dítěte jeho biologická rodina.

Výzkumné šetření mi přineslo jasné odpovědi. Dle výpovědí sociálních pracovnic jsem došla k závěru, že návštěvy nebo víkendové pobyty u biologických rodičů mají velice negativní vliv na chování a prožívání dítěte po návratu. Je zjevné, že děti na návštěvy u svých rodičů či jiných blízkých (příbuzných), ke kterým dítě, či sourozenci jdou reagují často přirozeně. Děti jsou často nervózní, dochází k pláči a může docházet ke stresovým situacím, které dítě mohou ovlivnit třeba i na jeho zdraví jak fyzickém, tak psychickém. Děti velmi často velmi intenzivně prožívají návštěvy a pobyty.

Při pozorování jsem došla k závěru, že děti nemají v mnoha směrech vypěstovaný žádný bližší citový vztah. Děti je vítají s radostí, ale poté nejeví o jejich pozornost příliš velký zájem. U nejmladších dětí jsem vyzorovala, že děti se chodí chovat a utěšovat k vychovateli/vychovatelce, i přes to, že rodiče jeví zájem a volají je k sobě. Dle mého názoru se děti určitým způsobem bojí a straní se. Nejeví zájem a jsou otažití. Nejen vychovatelé musí často zasahovat, jelikož rodiče navádí děti k různým činnostem, aby odpoutaly jejich pozornost. Často toto chování následuje pláč a někdy i hysterii a jdou hledat útěchu k vychovateli. U starších dětí jsem vyzorovala, že se na rodiče velmi těší. Těší na odjezd domů a spolu s rodičem strávený, ale jak už jsem zmínila často přichází zklamání a se slibů, které jim rodiče dají se stávají pouhé sliby a poté přicházejí zklamání, agrese a oči plné pláče,

Faktory, které pomáhají dítěti s adaptací v neznámém prostředí dětského domova.

Po příchodu do dětského domova si dítě musí osvojit řád a nový způsob života, který dětský domov a prostředí vyžaduje. Každé dítě se s novým prostředím vyrovnává jinak a velice individuálně. Musím zde zmínit, že „příběh“ s kterým dítě do dětského domova přichází, je jedním z nejdůležitějších faktorů v jeho adaptačním procesu. Samozřejmě, že záleží na mnoha faktorech, ale vše se odvíjí právě od toho, s čím si dítě v životě prošlo a v jaké rodině fungují nebo spíše nefungující rodině prošlo a v čem vyrůstalo. Dalším důležitým faktorem, které adaptaci ovlivňuje je věk. Jelikož dítě mladšího věku se do kolektivu zapojuje podstatně rychleji a snadněji, neboť ostatní děti si s ním rády hrají a starají se o ně. V praxi jsem si všimla, že některé dospívající slečny vyrůstající od mala v dětském domově, k dětem mladším inklinují jako jejich ochránci. Během mého pozorování jsem vyzorovala, že vliv na adaptaci má, jestli dítě přichází spolu se sourozenci/sourozencem či nikoli. Většina sociálních pracovníků se shodla na tom, že je pro dítě lepší se adaptovat se na nové prostředí dětského domova, pokud přichází se svými sourozenci/sourozencem. Ale jak jsem již zmínila záleží na jejich vzájemném vztahu.

6 ZÁVĚR

V této práci jsem se věnovala adaptaci dětí a mládeže v dětském domově čili v ústavní výchově. V teoretické části jsem se věnovala popisu systému nahradí rodinné péče. Uvedla jsem jaké jsou rozdíly mezi jednotlivými variantami v tomto systému. Popsala jsem konkrétně dětské domovy v České republice, způsoby osvojení, pěstounskou péči a hostitelskou péči, která je obecně málo známá.

Stěžejním bodem práce bylo téma adaptace, kterému jsem se věnovala jak v teoretické části, tak v části empirické, a to formou získaných rozhovorů s jednotlivými sociálními pracovníci, tak i praxí v dětském domově Krnsko.

Mnohé otázky jsem si dokázala odpovědět díky vstřícnosti, ochotě a profesionálnímu přístupu zaměstnanců dětských domovů, kteří mi věnovali část svého času. A tímto bych ráda poděkovala vstřícnosti zaměstnanců dětského domova Krnsko.

Po nabytí osobní zkušenosti, která byla mnohdy psychicky náročná a vyčerpávající, jsem dospěla jsem k závěru, že adaptace je proces velmi individuální, který u každého jednotlivce probíhá jinak dlouho, jinou formou a každého ovlivňují jiné faktory. Průběh adaptace tedy nelze nijak generalizovat, a proto bývá čas pro začlenění se do kolektivu a do běžného způsobu života v dětském domově značně rozdílný. Může trvat v řádech dnů, nebo i měsíců a v nejtěžších případech se nepovede zcela nikdy. Proces adaptace je nejtěžším úkolem jak pro dítě, tak pro pracovníky v dětských domovech, protože jejich cílem je vychovat z dětí, které ve většině případů přišly z neuspokojivých sociálních podmínek, slušné a samostatné jedince, kteří se dokáží začlenit do pro nás běžné společnosti. Přes veškerou snahu všech zúčastněných se průběh adaptace nemusí podařit. Celý proces je velice složitý soubor okolností, faktorů a individuality každého jedince, které v součtu mohou i nemusí mít dobrý výsledek. Přesto jsem přesvědčena, že práce sociálních pracovníků má smysl a je nesmírně důležitá nejen pro samotné děti z dětských domovů, ale pro celou společnost.

7 SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

BITTNER, P., HAVIGEROVÁ, J., JANIŠOVÁ, I., LANGHANSOVÁ, H. *Děti z ústavů. Právní a psychologické dopady ústavní výchovy z pohledu ochrany rodiny a nejlepšího zájmu dítěte.* [online] Liga lidských práv, 2007. 72 s. [cit. 18. dubna 2008] ISBN 978-80-903473-4-2. Dostupné z [www: http://www.llp.cz/_files/file/deti_z_ustavu.pdf](http://www.llp.cz/_files/file/deti_z_ustavu.pdf)

BOŤOVÁ, Antonie, JANDOVÁ, Tereza a spol. *Náhradní rodinná péče a transformace systému péče ohrožených dětí České republiky.* 2008 Triada ISBN 978-80-254-3353-9

PRŮCHA, Jan, MAREŠ, Jiří a WALTEROVÁ, Eliška. 6., aktualiz. a rozš. vyd. *Pedagogický slovník.* Praha: Portál, 2013, 400 s. ISBN 978-80-7367-647

MATOUŠEK, Oldřich. *Ústavní péče.* 2. rozš. a přeprac. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 1999. 159 s. ISBN 80-85850-76-1.

SURYNEK, Alois, NOVÝ, Ivan a kol. *Sociologie pro manažery a ekonomy.* Praha: Grada Publishing, a. s., 2006, 153 s. ISBN 80-247-1705-0.

ŠKOVIERA, Albín *Dilemata náhradní výchovy,* s. 130 Portál 2007 ISBN 978-80-7367-318-5,

ŽIŽLA VSKÝ, Martin. *Metodologie pro Sociální politiku a sociální práci.* 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2003. 142 s. ISBN 80-210-3110-7.

PROSTUDO VANÁ LITERATU

BOŤOVÁ, A., JANDOVÁ, T. *Současné možnosti péče o děti v dětských domovech.* In *Aktuální otázky náhradní rodinné péče.* Sborník z VIII. celostátního

semináře NRP. Brno: Triada- poradenské centrum, o.s., 2008. s.79. ISBN 978-80-254-3541-0.

ČAČKA, O. Psychologie duševního vývoje dětí a dospívajících s faktory optimalizace. Brno: Doplněk, 2000. s. 377. ISBN 80-7239-060-0.

KACHLOVÁ, J. Práva dětí a mládeže. Podpora vzdělanosti dětí v zařízení institucionální péče. Ostrava: Ostravská univerzita, 2007, s. 57. ISBN 978-80-7368-300-9.

ČASOPIS

PTÁČEK, Radek, PEMOVÁ, Terezie a GERLOVÁ, Erika. Zanedbávání dětí – psychologické, sociální a právní aspekty. Kriminalistika, 2006. roč. 39, č. 3, s. 200-210. Praha: Ministerstvo vnitra ČR. ISSN 1210-9150

INTERNETOVÉ ZDROJE

<http://toiler.uiv.cz/rocenka/rocenka.asp>

<http://www.sood.cz/nevesela-statistika-mpsv/>

https://www.detipatridomu.cz/wp-content/uploads/metodika_pripravy_hp.pdf

8 SEZNAM PŘÍLOH

8.1. Příklad doslovné transkripce rozhovoru s jednou z účastnic výzkumu

Okruh 1 – první kontakt

Jak probíhá průběh prvotního kontaktu dítěte do tohoto Domova?

- a) Kdo dítě doprovází?
„Dítě ve většině případů přijde se sociální pracovnící s předchozí organizace“
- b) Kdo s dítětem přichází jako první do styku, kdo si ho přebírá
„Tak většinou jsem to já sociální pracovníce nebo pan ředitel a pokud tu nejsme ani jeden tak hlavní vychovatel“
- c) Jsou při prvním představení přítomni všichni vychovatelé, nebo pouze, ten, kdo slouží.
„Jak kdy záleží na situaci, ale spíše se jako první seznámí s hlavním vychovatelem, pak s jeho vychovatelem na rodince....první den je vždy pro ně náročný, takže vše postupně“
- d) Jsou přítomny i ostatní děti nebo seznamování probíhá nejdříve v rodince a pak i s ostatními dětmi
„Záleží na dítěti pokud je to dítě, které je velmi otevřené a jde si hned hrát se všemi dětmi seznámí se, ale většinou se dítě jde seznámit s dětmi co na rodince a pak s ostatními“
- e) Jak probíhají přípravy na příchod nového dítěte?
„No přípravy.... Jak kdy.....když víme, kdo k nám a kdy přijde dopředu připraví se mu zázemí a tak nějak se připravují i ostatní děti a hlavně děti na rodince“

Jak probíhají první hodiny, když přijde nové dítě?

- a) Jakým způsobem se snaží v prvních chvílích zapojit?
„záleží na chování a pozorování“

- d) Jak probíhá jeho první den?
„Většinou jde první ke mně do kanceláře, kde si popovídáme a já mu vše vysvětlím nedávám mu číst řád nic takového jen si řekneme nejdůležitější věci samozřejmě pokud jde o starší dítě, které to pochopí..... U dětí které jdou třeba z diagnostického ústavu, tak si povídáme o tom, že mají před sebou nové věci a je jen na nich jak se začlení a jak budou fungovat....řikám jim, že mají čistý štít“
- e) S čím vším ho seznamuje sociální pracovnice? (seznámí ho z vnitřními pravidly, řádem s tím, jak probíhají návštěvy rodiny, kde, co najde, kdo je jeho vychovatel, apod.)
„Jak jsem řekla seznámíme se se základem a nedávám mu nic číst první den je pro ně velmi náročný ...nové prostředí a všechno nové. Některé děti nechápou, co se děje, takže si všechno řekneme slovně. Řekneme si kdo je jeho vychovatel, nějaké pravidla, kterých se všichni držíme“

Okruh 2 – adaptace

Proces adaptace dítěte na nové prostředí a skutečnosti

- a) V čem jsou nevýhody/výhody v adaptaci jednotlivce v čem je shledává sociální pracovnice?
„Tak výhody a nevýhody.... Pokud jde dítě samo je na všechno. Nezná tu nikoho nemá tu o koho se opřít, proto musíme hned od začátku si získat jeho důvěru, aby kdykoli za námi dítě přišlo“
- b) V čem jsou nevýhody/výhody v adaptaci sourozenců v čem je shledává sociální pracovnice?
„Záleží na typu sourozenců. Jestli to je dvojice nebo už větší skupina...samo sebou někdy sourozenci, pokud jsou to dvě pubertální slečny jak já říkám v rozpuku, tak se dost často hádají a je lepší je mít raději každou na jiném domečku. Měli jsme tu, ale

případ, kdy nám sem přišlo 7 sourozenců, které jsme nikam nerozdělovaly. Měly pro sebe rodinku, protože byly na sebe neskutečně vázání a roztrhnutí je od sebe by bylo nemyslitelné, i když tam občas byli, a i teď jsou ostré hádky, vše se snažíme korigovat. A abych nezapomněla dodat pokud to jsou sourozenci opačného pohlaví nejsou spolu na pokojí – děvčata jsou s děvčaty a chlapci s chlapci“

- c) Rozdělují se sourozenci do jiné „rodinky“ nebo je nechávají spolu?
„To jsem odpověděla výše“
- d) Jaký volíte způsob při umístování nového dítěte do „rodinky“?
„Toto je věc, alespoň u nás v zařízení, kdy to řeší vychovatelé. Ale pokud se mohu odpovědět za ně a z mé praxe, V každé rodince by měl být nějaký soulad a nějaká ta harmonie“
- e) Jaký je obvyklý postup při umístování?
„Jak jsem řekla člověk tedy vychovatel by měl mít rodinku v souladu, ale chápu co myslíte... dítě ubytováváme kde máme volné místo a podle věku. Rodinka by měla být namixovaná různou věkovou kategorií“
- f) Přípravuje „rodinku“ sociální pracovnice na nového člena v komunitě nebo přebírá tuto roli vychovatel?
„Pokud víme, že přijde nováček mezi nás, tak si o tom povídáme“
- g) Rozhoduje především sama sociální pracovnice, do jaké „rodinky“ se dítě adaptuje?
„Ne. Je to hlavní věcí vychovatelů“
- h) Jak dlouho se dítě adaptuje na nový řád a na nové prostředí?
„Individuální záležitost. Vždyť sama víte, že některé dítě se adaptuje rychleji a některé pomaleji“
„Pokud je dítě z rodiny, kde bylo týrané, má posunuté hodnoty a objevují se i patologické jevy, kterými nejčastěji jsou agresivita, velký problém s kázní atd., U těchto dětí adaptace probíhá velmi dobře, protože se mu nastaví mantinely a ono ví, kde má své hranice, i když, ano samozřejmě, že dítě pořád zkouší, kam až může a nemůže zajít. Naproti tomu dítě, které jde s příběhem, kdy na

příklad přijde náhle o své rodiče, nebo u něj došlo k jiné vyhocené situaci, kdy rodina třeba neměla finance a o dítě se nemá kdo postarat, se adaptuje velmi špatně a životní příběh je pro něj velmi bolestivý.“

Reakce dítěte na novou školu a na nové spolužáky

- c) Kdo zařizuje školu, kdo řeší školní docházku?
„Sociální pracovník, hledá školu kam půjde, kde volno. Poté přichází první kontakt se školou...řeším to především já a velmi, ale opravdu velmi výjimečně pan ředitel...no a když jsou nějaké problémy ve škole a nebo hrapuje docházka řeším to já s dítětem, ale především docházku sleduje vychovatel“
- d) Kdo dítě první den odvede do školy?
„Sociální pracovnice, pan ředitel nebo hlavní vychovatel. Záleží na tom jak se dohodeme“

Okruh 3 – faktory adaptace

Co nejčastěji ovlivňuje proces adaptace

- a) Jaké faktory jsou rozhodující pro umístění? (osobnost, povaha, diagnostika, příběh dítěte)
„O dítěti nevíme, často jeho povahu, osobnost, diagnostiku nebo příběh. Někdy nám tedy zašlou materiál od speciálních pedagogů, ale spíše tyto věci nevíme“
- b) Záleží na věku?
„Ano mladší dítě je většinou otevřenější a hravější, kdežto u dospívajících je to občas složitě jsou často uzavření, agresivní, nerudní“

Jak ovlivňuje adaptaci dítěte příčina jeho příchodu?

- a) Je důležitý jeho životní příběh?
„Ano je, záleží na tom jestli je dítě týrané, jak mám posunuté hodnoty, patologické jevy.....pokud dítě přijde od rodiny, kde mu zemřeli rodiče nebo selhala financia stránka....“
- b) Vědí děti, které jsou v dětském domově proč a odkud nový člen komunity přichází? Jsou obeznámeni s věkem, příběhem dítěte?
„Občas to vědí, kdo přijde snažíme se jim říci kdo to je jestli kluk nebo holka a věk“

Okruh 4 – vliv návštěv

Jsou návštěvy vhodné, či nikoli, jaké pozorujete u dětí změny....

- a) Jaký vliv má na adaptaci biologický rodič, který dochází za dítětem pravidelně?
„No někdy vliv má někdy ne. Děti jsou různé často svoje rodiče milují. „
- b) Jak dítě reaguje, když mu sociální pracovníce nebo vychovatel oznámí, že pojedou na první návštěvu domů?
„V ukotvené rodině má svou roli a má dobré zázemí selhalo jen prostředí a často finanční situace, nebo jiná situace. A jak dítě reaguje ..... záleží na rodině, někdy k nim ani nechtějí, protože vědí, že tady se mají lépe než u nich“
- c) Chová se dítě jinak při příchodu domů?
„To víte že jo. Jsou rozjívené, ztratily bariery, najednou zmizí hodnotový žebříček a mají ten původní s kterým jsem přišly...jsou často agresivní a zlý a občas i jak říkám namachrováni, že byly doma...trvá to tak 2 až 3 dny, než se zaběhnout zpět do kolejí na které jsou zde nastavené“

d) Jak často dochází k útěkům, kdo a jak je řeší?

„Za letošek tu mám pouze jeden útek u nás dochází k útěkům velmi výjimečně. Občas jsou to krátkodobé útěky anebo jak t bývá se omylem zapomenou vrátit domů“

e) Byl vypořádána změna v chování dětí, které přijdu z víkendového pobytu nebo prázdninového pobytu domů od biologické rodiny?

Pokud ano jaké to jsou nejčastěji změny v chování? (agrese, osamocení apod.)

„Tak ano již jsem to zmínila výše jsou agresivní a dost často i osamocené“